

InternetMost!

Kutatási jelentés

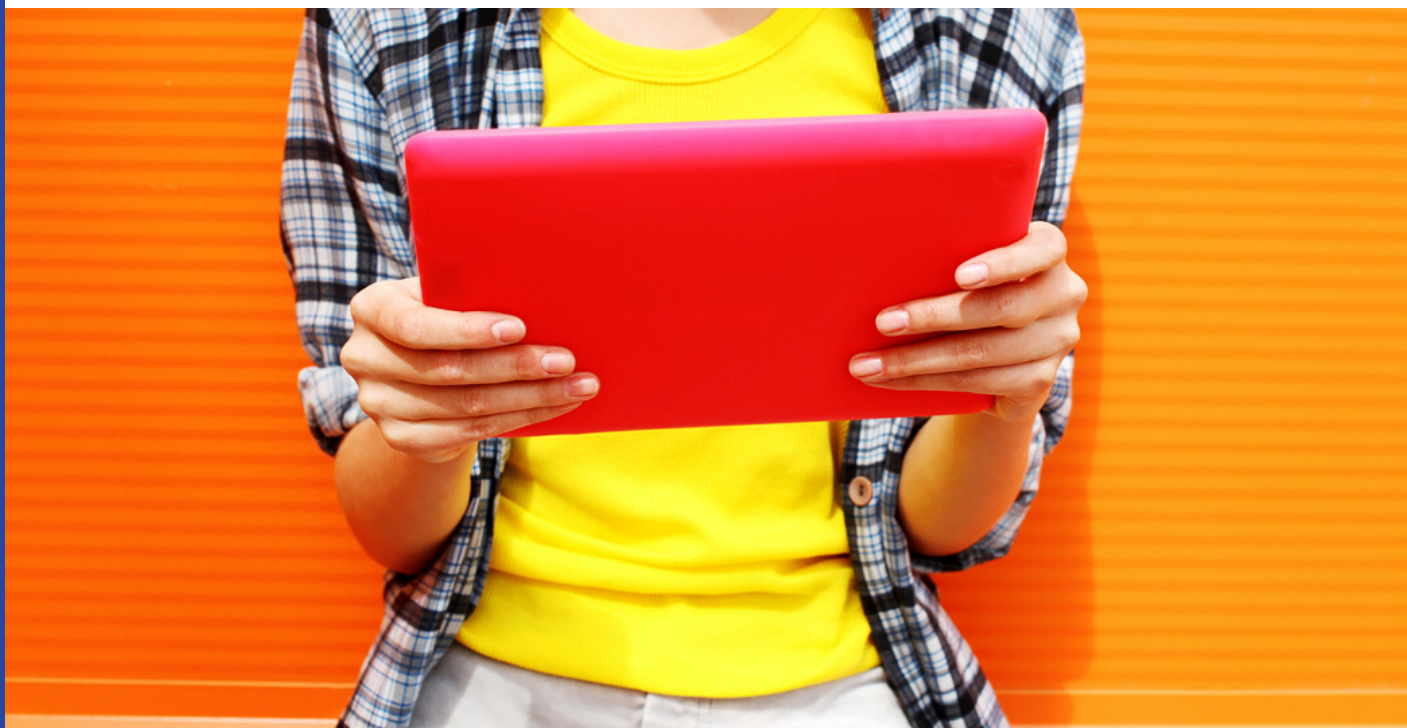
HINTALOVON
Gyermekjogi Alapítvány

TARTALOM

Előszó	1
Módszertan	2
Eredmények	
<i>Nethasználat</i>	3
<i>Online biztonság</i>	11
<i>Digitális oktatás</i>	18
<i>Jövő</i>	24
Összegzés	27
Visszajelzés	31

ELŐSZÓ

Sokan érzik úgy, hogy a gyerekek állandóan a képernyőt bámulják, de azt már kevesebben tudják, hogy mit csinálnak ott és miért. Ha szeretnénk támogatni és megvédeni őket, akkor fontos, hogy odafigyeljünk rájuk – megismerjük, mi érdekli vagy zavarja őket a neten vagy a digitális oktatásban, mi jelent nekik valódi segítséget az online tér biztonságos használatában, vagy mire van szükségük a szülőtől, tanároktól. A Magyar Telekom megbízásából ezért a Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány 2020 tavaszán kutatást indított InternetMost címmel a 18 éven aluli gyerekek között. Ez az első reprezentatív kutatás a témában az utóbbi évekből, mely a gyerekek véleményére fókuszál. A jelentésből kiderül, mit jelent a gyerekek számára az internet, legyen szó tanulásról, barátokról, influencerekről vagy a jövőről. Tapasztalataik, javaslataik értékes szempontokkal szolgálnak a döntéshozók, szolgáltatók, szülők, tanárok és a gyerekek számára.

MÓDSZERTAN

„Köszönöm, hogy valaki kikérte a véleményemet.”

„Az egész kérdőív tetszett. Kicsit elgondolkodtam azon, hogy miket is csinállok az interneten.”

Az adatgyűjtés

Az adatgyűjtés egy online kérdőívvel történt, mely 2020. április 23-tól május 31-ig volt elérhető. Az online adatfelvételt indokolta a gyerekek széleskörű, közvetlen elérése a koronavírus miatti korlátozások mellett. Az online kérdőívet a közösségi médián népszerűsítettük, a korosztályra, nemre és megyékre célzott hirdetésekkel, a vizsgált populáció reprezentatív mintába kerülésének érdekében. Kutatásunkban a közösségi média alsó korhatárát jelentő 13 évnél idősebbek és a 18 évnél fiatalabbak csoportját vettük górcső alá. Az adatgyűjtés során így kvázi kvótás mintavételt alkalmaztunk,¹ ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy sajnos az országban még nem minden gyerek számára megoldott az internethozzáférés. Az ő mintából való kimaradásukat az eredmények értelmezése során minden esetben tekintetbe kell venni.

Mintánkba 1362 érvényes válasz került, amely a 13-17 évesek korcsoportjában megynként és nemenként reprezentatív. A mintába került válaszadók 51,4%-a fiú, 48,6%-a lány. 14,3%-uk a fővárosban, 16,4%-uk valamely megyeszékhelyen, 39,6%-uk városban, 29,7%-uk pedig faluban él. 28,0%-uk általános iskolás, 9,5%-uk szakiskolába vagy szakközépiskolába, 16,0%-uk szakgimnáziumba, 46,4%-uk pedig gimnáziumba jár.

A kérdőív

A kérdőív kialakításához figyelembe vettük az utóbbi 5 év releváns hazai és nemzetközi kutatásait² és a Hintalovon Alapítvány középiskolás kollégáinak, a Gyermekjogi Követeknek a visszajelzéseit. Mivel a járványügyi helyzet és a 2020. március 16-tól bevezetett digitális tanrend nagyban befolyásolta a gyerekek internethasználatát, a kérdőív egy erre vonatkozó fejezettel is kiegészült. Azokra a kérdésekre fókuszáltunk, amelyekben kizárólag vagy elsősorban a gyerekek a kompetensek. A **tapasztalataikra, javaslataikra, prioritásaikra voltunk kíváncsiak**, hogy a szülők, tanárok, döntéshozók, szolgáltatók és más szakemberek figyelembe tudják venni azokat a döntéseikben, és ezáltal hatékonyabban tudjanak tenni a gyerekek védelméért az online térben. A kutatás megközelítését tehát a gyerekek részvételi jogának előmozdítása dominálta, ami annak céljára és módszertanára is hatással volt. Az eredményeket két Gyermekjogi Követünkkel közösen értékeltük.

A jelentés kisebb változtatásokkal a kérdőív struktúráját veszi figyelembe, az elemzésben bemutatott összes, változók közötti összefüggés szignifikáns a $p < 0,05$ szinten.

A kutatás összhangban van a Hintalovon Alapítvány Gyermekvédelmi irányelvével, amely megfelel a Keeping Children Safe és az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának releváns alapelveinek.

¹ Az előre meghatározott kvótakeretszámokat a célzott hirdetésekön keresztül töltöttük föl. Az adatgyűjtés eszköze nem tette lehetővé az egyes kvóták egyenkénti zárását, ezért azokban a csoportokban, ahol a válaszok meghaladták a keretszámokat, a kitöltőket véletlen kiválasztással sorsoltuk a mintába.

² Te hogy látod?, 2019; EU Kids Online, 2020; Kaspersky, 2019; BeSocial, 2019; The Europe Kids Want, 2019; HBSC, 2019; Hop12, 2016

EREDMÉNYEK

NETHASZNÁLAT

„A világ dolgai egy pillanat alatt a saját szobámba kerülnek.”

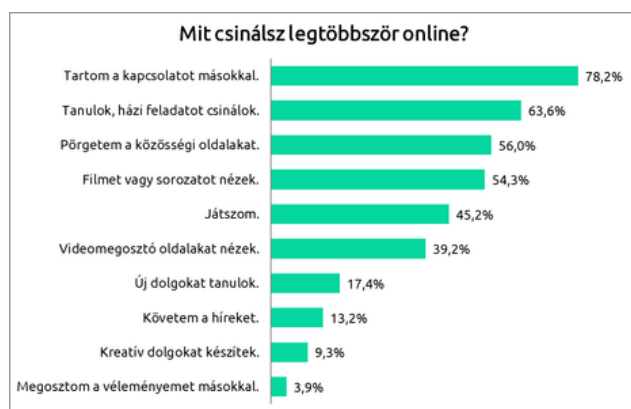
„[Az internet] egy mélyülő tenger, ahol eleinte leér a lábad, de minél messzebb mész, annál elveszettebb vagy.”

Mit csinálnak a neten a gyerekek?

A gyerekek elsősorban arra használják a netet, hogy kapcsolatot tartsanak másokkal (78,2%), és tanuljanak, megoldják a házi feladatukat (63,6%). Ezenkívül a szabadidős tevékenységek népszerűek a körükben. 56%-uk a leggyakoribb internetes tevékenységként a közösségi oldalakon történő szörfölést, 54,3%-uk filmek és sorozatok nézését, 45,2%-uk pedig az online játékokat nevezte meg (1. ábra).

A fiúk és a lányok nethasználata sok dologban eltér: az online játékok, videomegosztó oldalak (pl. YouTube) használata a fiúkra, a közösségi oldalak (pl. Facebook, Instagram) pörgetése, a film- és sorozatnézés a lányokra jellemzőbb. A tanuláshoz a lányok sokkal nagyobb arányban veszik igénybe az internetet (73,7%), mint a fiúk (53,9%) (2. ábra).

1. ábra

*: szignifikáns különbség

2. ábra

Mit jelent számukra az internet?

Az internet elsősorban **lehetőséget jelent a gyerekeknek a számukra fontos emberekkel való kapcsolat tartására, szórakozásra, tájékozódásra, tanulásra.** Leköti a figyelmüket, és csak töredékük tekint rá főként mint az önkifejezés, az egyenlő esélyek vagy név nélküiség lehetőségére (3. ábra).

3. ábra

Amikor arra kértük a gyerekeket, hogy írják le egy mondatban, mit jelent számukra az internet, a legtöbben annak hasznosságát emelték ki, amely a tájékozódásban, tanulásban segít nekik: *„egy út, mely elvisz a barátaimhoz és bármely könyvtárba”, „segítség a mindennapokban”, „lehetőség és tudástár”, „lényegében egy kapu, legyen az kommunikációra, játékokra vagy tanulásra”.*

Gyakori narratíva volt a globális közösség, amelynek így részévé válnak: „*egy közösség a legkülönfélébb embereknek*”, „*a világot és a benne lévő dolgokat és embereket könnyebben elérhetővé tevő eszköz*”, „*összeköttetést a világgal*”, „*közelebb hozza a világot*”.

A gyerekek meglehetősen árnyaltan gondolkodnak az internetről, **gyakran említik együtt annak jó és rossz oldalát**, kiemelik korlátait és a használatával járó felelősséget: „csodálatos időpazarlás”, „kétélű kard”, „valami olyan, ami épp annyit ad hozzá az életemhez, amennyit el is vesz”, „egy olyan hely, ahol egyszerre tanulhatok és feleslegesen tölthetek időt, csak rajtam áll, hogy mire használom”, „olyan, mint a tűz, veszélyes, viszont ha nem lenne, nagyon nehézkes lenne az életünk”, „hatalmas tudás, egyben hatalmas veszélyek helye”, „a világ dolgai egy pillanat alatt a saját szobámba kerülnek, de az igazi élményeket és barátokat még ez az egyébként számomra nagyon hasznos felület sem tudja pótolni”, „egyidőben a kapcsolódás másokkal és az elszigetelődés másoktól”.

Sokak számára az internet **menedéket jelent**, ami biztonságos, és eltereli a figyelmüket: „búvóhely a valóságtól”, „menedéket a hétköznapiakból”, „menekülőút”, „rejtekhely”, „az a hely, ahol elbújhatok a valóság elől”, „segít a kikapcsolódásban, és eltereli a figyelmemet a mindennapok nehézségeiről”, „olyan hely, ahol nem bántanak annyiszor”, „menekvés a világ elől egy távolságokat és problémákat legyőző világba”. Az online és az offline világ szembeállításra gyakran megjelenik a válaszokban: „az élet új színtere”, „egy másik világ, egy másik élet, de mégis önmagam vagyok”, „másik univerzum”.

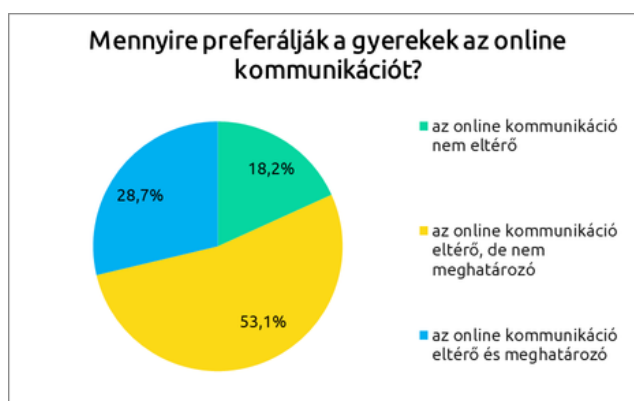

Másként kommunikálnak a neten?

A gyerekek online kommunikációját a nemzetközi gyakorlatokból³ vett kérdésekkel mértük. Bár a gyerekek elsősorban az internet olyan hasznos oldalát domborították ki, mint a kapcsolattartás és a tájékozódás, személyes dolgaikról inkább az offline térben beszélnek szívesen. A gyerekek csaknem fele inkább nem értett egyet azzal az állítással, hogy „Könnyebben megnyílok a személyes dolgokról az interneten, mint személyesen”, és csak egyharmaduk mondta azt, hogy ez inkább igaz rá. „Az interneten jobban önmagam lehetek” állítás megosztotta a válaszadókat. Bár valamivel több mint az egyharmaduk (38%) inkább nem értett egyet ezzel, szinte ugyanannyian (30,3%) értékelték úgy, hogy bizonyos esetekben ez igaz rájuk, máskor pedig nem, mint amennyien inkább igaznak gondolták magukkal kapcsolatban (31,7%). A legnagyobb arányban az online és offline érdeklődés közötti különbségről számoltak be. A gyerekek 39,3%-a értett inkább egyet azzal, hogy más témákról beszélget személyesen, mint a weben (4. ábra).

4. ábra

5. ábra

Ennek további vizsgálatához egy indexet készítettünk az online kommunikáció preferálását mérő dimenziók együttes figyelembevételével.⁴ A létrejött index értékeit három kategóriába rendeztük. Az eredmények szerint **a gyerekek több mint a felének (53,1%) különbözik az online kommunikációja az offline-tól**, azonban nem meghatározó módon. Több mint a negyedüknél (28,7%) meghatározó ez az eltérés, ráadásul a webes közegben érzik magukat komfortosabban. Csupán a gyerekek 18,2%-ánál nincs eltérés az online és az offline kommunikáció között (5. ábra).

Nemenként és az ország különböző részeiben élő gyerekek online kommunikációja között nincs szignifikáns különbség, azonban **az iskolai háttér ebben meghatározónak bizonyult**. A 13–17 éves korosztályban inkább a fiatalabbak netes kommunikációja eltérő, hiszen az általános iskolások 35,6%-a inkább az online világban érzi magát jobban, illetve ugyanez az arány jelenik meg szakiskolába vagy szakközépiskolába járók között (35,4%). Ebben a két csoportban a legalacsonyabb azoknak az aránya, akiknek az online kommunikációja nem tér el az offline-tól (általános iskola 12,8%, szakiskola/szakközépiskola 10,2%). A szaggimnáziumba, illetve gimnáziumba járóknál pedig pont ellenkező arányok figyelhetők meg: köztük az átlagosnál alacsonyabb a meghatározóan eltérő online kommunikációjú gyerekek aránya (szaggimnázium 24,5%, gimnázium 24,3%), míg az átlagosnál magasabb az online és offline térben egyformán kommunikálóké (szaggimnázium 23,1% gimnázium 21,4%).

³ EU Kids online, 2020

⁴ Az eredeti kérdések esetén egy 1–5-ig tartó skálán kellett meghatározni, hogy mennyire értenek egyet az adott állítással. Az 1-es érték az elutasítást, az 5-ös érték a teljes egyetértést jelentette. Ebből következően a létrejött index alacsony értéke azt jelzi, ha az offline és az online kommunikáció nem eltérő, míg a magas érték markáns eltérést jelez.

A leggyakoribb online tevékenységek között is megfigyelhetőek jelentős különbségek. Azok a gyerekek, akiknek az online kommunikációja nem vagy nem meghatározóan tér el, gyakrabban használják a webet kapcsolattartásra, tanulásra vagy új dolgok megtanulására, mint a meghatározóan eltérő online kommunikációval rendelkezők. Érdekes, hogy a közösségi oldalak pörgetése, a videomegosztó oldalak követése vagy a film- és sorozatnézés között nincs különbség. Egy tevékenység emelkedik ki, amit a meghatározóan eltérő online kommunikációval rendelkező gyerekek sokkal nagyobb arányban csinálnak, mint az átlag: közülük a gyerekek 54,9%-a említette a négy leggyakoribb dolog között azt, hogy játszik az interneten. Eltérő dolgok miatt aggódnak az internettel kapcsolatban is (lásd *Online biztonság* fejezet), a neten eltöltött idő mennyiségéről való elképzeléseik azonban nem különböznek.

Az eredmények felvetik annak kérdését, hogy a neten meghatározóan eltérően kommunikáló gyerekek megfelelő törődést vagy figyelmet kapnak-e az offline térben. Arra a kérdésre, hogy mit szeretnek a legjobban az internetben, az átlagosnál nagyobb arányban jelölték be, hogy „új arcomat mutathatom meg”, „sikerélményeim vannak”, „kifejezhetem magam, figyelnek rám”, „a neten ugyanolyan esélyeim vannak, mint másoknak”, „új embereket ismerhetek meg”, „névtelenül chatelhetek”, ezenkívül magasabb arányban jelölték meg azt a válaszlehetőséget is, hogy „mindent szeretek benne” vagy azt, hogy „nem tudom elképzelni az életem nélküle”. Szomorú képet fest az is, hogy esetükben a felnőttek érdeklődése minden esetben alacsonyabb, mint azoknál, akiknek az online kommunikációja nem eltérő. Szinte minden dimenzióban („mi van a barátaiddal”, „mi történt veled mostanában”, „hogyan érzed magad”, „hogyan alakulnak az iskolai feladataid és az iskolai teljesítményed”, „bajban vagy-e”) sokkal magasabb volt a „soha”, a „ritkán” és a „néha” válasz arra a kérdésre, hogy „érdekli-e a felnőtteket, hogy...”, mint a „gyakran” opció választása. Ezt támasztja alá az is, hogy a „gyakran” választ minden esetben azok a gyerekek választották a legnagyobb arányban, akiknek nem eltérő az online és offline kommunikációjuk.

Ezek az eredmények felhívják a figyelmet arra, hogy a gyerekek az érzelmi szükségleteik kielégítéséhez könnyen találhatnak alternatívát az interneten, ami megfelelő figyelem hiányában akár veszélyes is lehet számukra.

Változtak a netes szokásaik?

A COVID-19 sok változást hozott a gyerekek életébe, és a digitális oktatás bevezetését követően mindenki több időt töltött az interneten. Azonban szöveges válaszaik alapján **a gyerekek túlnyomó többsége úgy érzi, hogy a digitális tanrend és a járványhelyzet nem befolyásolta számottevően a netes szokásait és annak jellegét**, azonban ennek több interpretációja is megjelent, a korábbi netezési szokásoktól függően: „nem, nem igazán [változott], eddig is sajnos sok időt töltöttem a neten/gép előtt”, „nem igazán, hiszen eddig is hasonlóan töltöttem a neten az időmet”, „nem, ugyanazokat nézem, ez inkább a »neten kívüli életemet« [változtatta meg], mivel most már ráveszem magam, hogy eddzek, fussak, mert sokat ülök a gép előtt”, „nem, amúgy is viszonylag kevés időt töltöttem rajta”.

Az interneten töltött megnövekedett időt néha a tanulással töltött idő számlájára írták, de többen arról számoltak be, hogy ebben az időszakban sokkal könnyebben engedtek a csábításnak, és a tanulás monotonitásának megtöréseként vagy tanulás után is többet interneteztek, mint korábban. Voltak olyan gyerekek is, akik viszont arról számoltak be, hogy ez a megnövekedett idő nagyon zavarja őket.

„Több időt töltök a neten. Ám ezt inkább tanulással töltöm, és tanulás után már nincs is kedvem online lenni.”

„Igen. Mivel 7:30-tól délután 2-3-ig eddig suliba voltam. Most pedig a gép előtt egész nap ülni... nem a legjobb dolog. Szóval igen, befolyásolta, de csak azért, mert ugye mindent az internet segítségével kell megoldani. Pl. házik, dolgozatok, ha valamit nem értek, rákérezni stb.”

„Igen, sajnos sokkal több időt töltünk az interneten, és a szabadidőmben is elég sok közösségi oldalt böngészek, még ha ez nagyon sokszor felesleges is.”

„Általában nem szoktam ennyit netezni. Kimerítő és nagyon fárasztó. Esélytelen, hogy hétfőn frissen keljek, mert egész héten hullafáradt vagyok, és a gépek fénye miatt elaludni is egy órába telik, mire sikerül.”

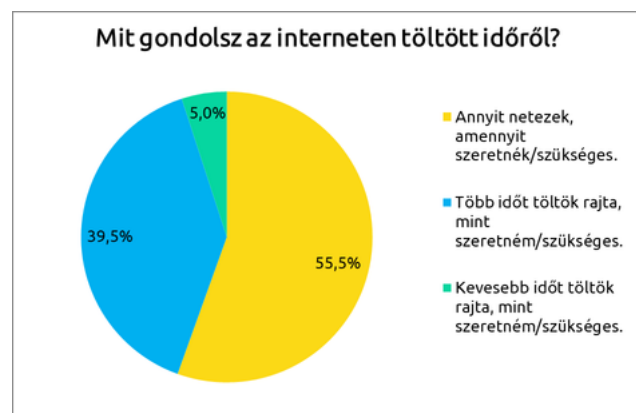
A netezési szokások megváltozásáról nagyon változatos véleményeket kaptunk. Volt olyan, aki azt mondta, hogy sokkal több angol nyelvű filmet nézett az angolórák hiánya miatt, vagy több internetes edzésprogramot használt az edzéseinek elmaradása miatt. Más arról számolt be, hogy több zenét hallgat a tanulás mellett. Volt olyan, aki azt mondta, hogy sokkal kevesebbet szörföl a neten, mert nincs rá ideje, de ennek az ellenkezője is megjelent, ahogy az az előbbi idézetekből is kitűnik.

Mennyi időt töltenek a neten?

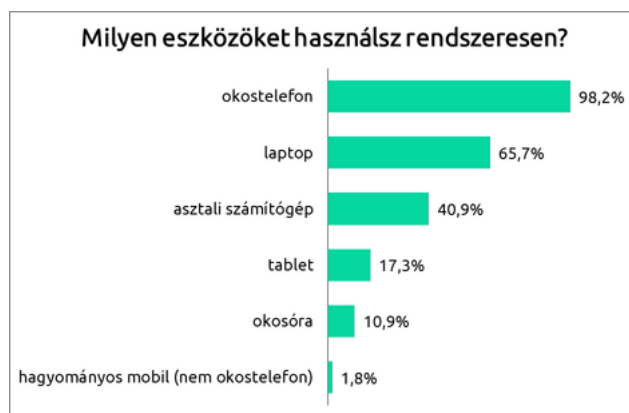
A gyerekek több mint a fele (55,5%) gondolja azt, hogy annyi időt tölt az interneten, amennyit szeretne és amennyi szükséges, **39,5%-uk pedig úgy véli, hogy a kelleténél több időt tölt netezéssel**. Csupán csak 5%-uk mondta azt, hogy az igényeinél kevesebb időt használja a netet (6. ábra). A lányok az átlagosnál nagyobb arányban gondolják azt, hogy több időt töltenek rajta (47,4%), csaknem ugyanannyian, mint akik úgy vélik, hogy megfelelő mennyiségű időt töltenek internetezéssel (49,2%). A legtöbb fiú (61,4%) úgy gondolja, hogy pont elég időt használja a netet, és csak harmaduk (32%) véli úgy, hogy túl sok ez az idő. Köztük nagyobb arányban vannak azok is, akik keveslik ezt az időt (6,6%), mint a lányok esetében (3,4%).

Milyen eszközeik vannak?

Szinte minden gyerek rendszeresen használ okostelefont (98,2%), de akadnak olyanok is, akik még hagyományos mobiltelefont használnak (1,8%). 65,7%-uk laptopot, 40,9%-uk pedig asztali számítógépet használ, a tablet és az okosóra kevésbé elterjedt (7. ábra). Az adatok szerint egy gyerek átlagosan 2,3 digitális eszközt használ rendszeresen.

6. ábra

7. ábra

Miért követnek valakit a neten?

A gyerekek túlnyomóan **azért követnek valakit a neten, mert szórakoztatónak és érdekesnek (66,6%) találják, vagy tetszik nekik a stílusuk (63,3%)**. Csupán a gyerekek 5,6%-a mondta azt, hogy nem követ senkit (8. ábra).

Míg a fiúk számára a lányokhoz képest nagyobb jelentősége van ebben annak, hogy nem kell olvasni, szórakoztatóak, és érthetővé tesznek bonyolult dolgokat, a lányoknak jobban számít az influencerek stílusa és az, hogy hasonlóak a problémáik, mint amennyire a fiúknak (9. ábra).

8. ábra

*: szignifikáns különbség

9. ábra

A gyerekeket szöveges formában kérdeztük meg arról, hogy volt-e valaki rájuk nagy hatással azok közül, akiket követnek, és ha igen, miben. **Túlnyomó többségük úgy érezte, hogy nincsenek nagy hatással rájuk az influencerek:** „nem, maximum érdekesnek találtam egy gondolatmenetét”, „nem igazán, a személyes kapcsolatok nagyobb hatással vannak rám”. Azok között, akik szerint egy általuk követett személy nagy hatással volt rájuk, gyakori narratíva volt, hogy ők a saját sikereikkel motiválták a gyerekeket abban, hogy kezdjenek bele új dolgokba, vagy ne adják fel a céljaikat: „inspiráló hatással volt rám, hogy belekezdjek abba, amibe akarok, és ne mások véleményére támaszkodva éljem a mindennapjaim”, „megmutatták azt, hogy mekkora lehetőségeim vannak az életben, amikkel rendelkezem, és eddig észre se vettem”, „volt egy lány, aki megmutatta, hogy ha van egy célom, sok munkával elérhetem”. Többen arról számoltak be, hogy új hobbiba fogtak, vagy zenélni, verset írni, sportolni kezdtek valakinek a hatására. Szintén sokan számoltak be arról, hogy mások történetei segítettek fejleszteni a saját önismeretüket, vagy segítséget jelentettek a problémáik megoldásában.

„Ó, igen, szinte minden nap. Motivációs előadók és olyan hihetetlen történetek alapján kezdtem el felépíteni az önbecsülésem, amit a neten láttam/látok. Enélkül nem lennék önmagam, és nem lennék ilyen boldog és hálás. Sokkal jobb életem van, mint mielőtt megkaptam a mobilom, mert az internet legnagyobb előnyeit tudom kihasználni nap mint nap.”

„Általában sokat segítenek, ha rossz kedvem van, feldobják a kedvem, és segítenek túllenni a mélypontokon, nehéz dolgokon az életemben.”

Szintén kifejtős válaszban kérdeztük meg a gyerekektől, hogy van-e olyan, ami zavarja őket azokban, akiket követnek. A legtöbben erről úgy nyilatkoztak, hogy nincs ilyen, vagy ha zavaró lenne számukra az illető, akkor nem követnék. Mások az influencerek reklámtevékenységét említették meg zavaró tényezőként, illetve hogy a siker változást hozott a tartalomgyártásba, vagy nagyképűvé tette őket.

„Volt már olyan, hogy elszálltak, mikor sok követőjük lett, és megváltoztak. Ez nagyon nem tetszett, le is iratkoztam.”

„Volt egy ember, akit követtem, imádtam a könyveit, de aztán a lány egyre jobban átállt arra, hogy »bántsa« az embereket. A sok jó könyv mellett olyanok tűntek fel, hogy (nem írok igazi nevet, mert nem tudom, mennyire a személyi jog megsértése) »az oldal idiótái«, ezekben pedig olyan személyeket, felhasználókat beszélt ki és nevezett el mindennek, akikhez semmi köze sem volt. Szóval ami zavar, az az, hogy a legtöbb művész elvész a hírnévben, és azt hiszik, bármit megtehetnek.”

Honnan tájékozódnak?

A gyerekek **legszívesebben megbízható weboldalakról tájékozódnak** (56,6%), ezt követik a kortársak (53,3%), majd a szülők (50,6%). A YouTube és az Instagram (30,9%) megelőzi a tanárokat (22,8%) és a tananyagot is (13,3%) (10. ábra).

10. ábra

A nemek közötti különbség tekintetében elmondható, hogy a fiúk (61,3%) a lányoknál (51,5%) szívesebben tájékozódnak megbízható weboldalakról, a lányok pedig szívesebben kérnek információt a szüleiktől, a kortársaiktól vagy a tanáraiktól, mint a fiúk. A fiúk 14,1%-a mondta magáról, hogy elég tájékozottnak érzi magát, ez az arány a lányoknál csak 9,6% volt. A lakóhely szempontjából kiemelkedik, hogy a faluban élő gyerekek 49,6%-a tájékozódik megbízható weboldalakról, amíg ez az arány a városiak esetében 55,9%, a megyeszékhelyen lakóknál 67,4%, míg a fővárosiaknál 59,5%.

EREDMÉNYEK

ONLINE BIZTONSÁG

„Soha nem kérdeznek semmit ezzel kapcsolatban, csak mindig elveszik a telefonom, hogy ne netezzek.”

„A szüleim bíznak bennem, mert jobbat értek ehhez, mint ők.”

Az online biztonság felkapott téma a közbeszédben. Sokat hallunk hackerekről, adathalászatról, adatvédelemről, álhírekről, internetes zaklatásról és így tovább. Jobb és rosszabb minőségű információk jelennek meg azzal kapcsolatban, hogyan lehet mindez ellen védekezni, hova lehet fordulni, ha baj történt. De vajon mi a meghatározó az online biztonságérzettel kapcsolatban a gyerekek számára?

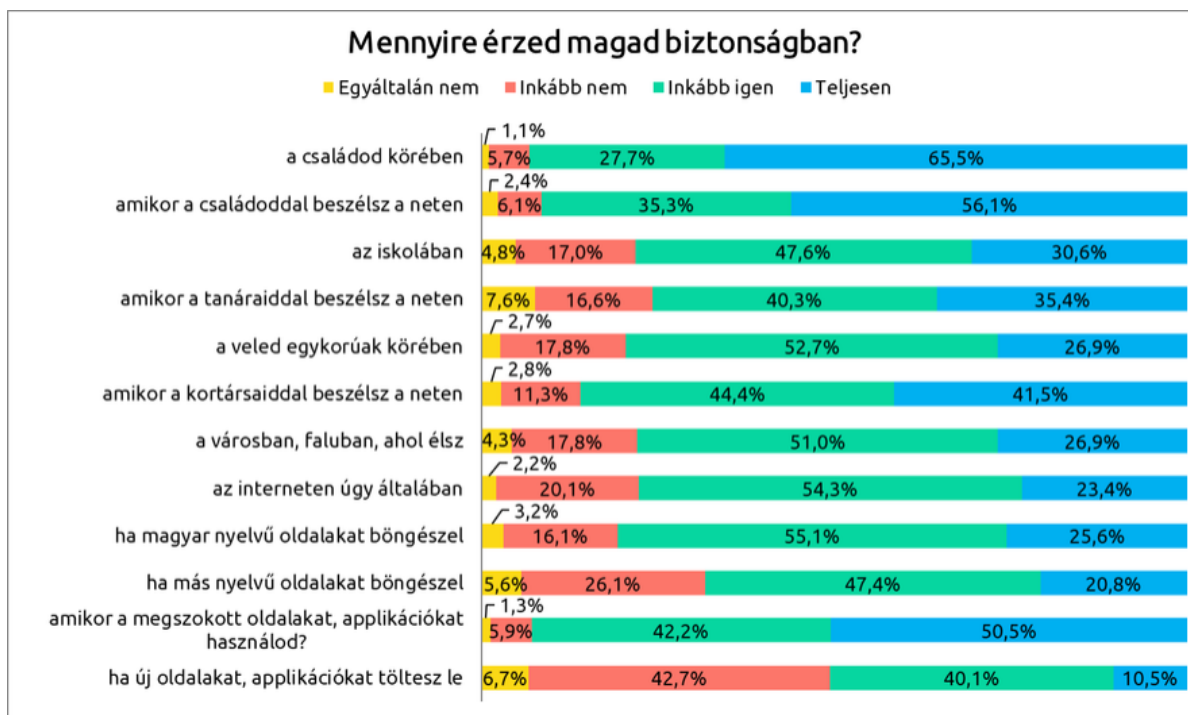
Biztonságban érzik magukat a gyerekek?

Az eredményekből kitűnik, hogy **a gyerekek biztonságérzetét elsősorban nem az online vagy az offline működés befolyásolja, hanem sokkal inkább az, hogy milyen közegben használják az internetet.**

Leginkább családi körben érzik biztonságban magukat, akár személyesen töltnek velük időt, akár az interneten kerülnek velük kapcsolatba (a gyerekek több mint 90%-a).

Az iskolában a gyerekek kb. háromnegyede (78,2%) érzi magát biztonságban, és ugyanez az arány akkor is, amikor a tanáraikkal beszélnek az interneten. Kisebb eltérés a kortárs csoportban tapasztalható. A gyerekek valamivel kevesebben érzik magukat biztonságban a kortársaik körében (14,1%), mintha a neten beszélgetnének velük (20,5%).

5-ből 4 gyerek általában biztonságban érzi magát a neten, és kb. ugyanakkora arányban gondolják ezt, mint amennyien a lakóhelyükről, iskolájukról vagy kortársaikról vélik ugyanezt. Így is minden 5. gyerek nem találja biztonságosnak az internetet (22,3%). Ugyanakkor a nyelvtudás befolyásolja a biztonságérzetet, hiszen amíg a magyar nyelvű oldalakon csak 10-ből 2 gyerek nem érzi magát biztonságban, addig **az idegen nyelvű platformokon** már 10-ből 3-an nem érzik biztonságban magukat. **Új oldalak, applikációk letöltésekor a legkisebb a gyerekek biztonságérzete**, minden 2. gyerek nem érzi eközben magát biztonságban (11. ábra).

11. ábra

Mi zavarja őket a neten?

Legjobban a sok reklám (82,8%), az álhírek és a nem megbízható, félrevezető információk (62,1%) zavarják a gyerekeket a neten. A netes zaklatásnál (19%) és a visszaéléseknél (20%) is jobban zavarja őket, hogy elveszi az időt másától (39,1%). A gyerekek negyedét nyugtalanítja az a gondolat, hogy az, akivel chatelnek, másnak adhatja ki magát (12. ábra).

A lányokat a felsoroltak közül a legtöbb dolog jobban aggasztja, mint a fiúkat, de a netes zaklatás miatt kétszer több lány aggódik (27,2%), mint fiú (11,2%), és majdnem ugyanez az arány akkor is, ha amiatt aggódnak, hogy az akivel chatelnek, másvalaki, mint akinek kiadja magát (a lányok 30,7%-a, a fiúk 18,5%-a aggódik emiatt) (13. ábra).

12. ábra

*: szignifikáns különbség

13. ábra

A gyerekeket érő eltérő elvárásokra is utalhat, hogy a gimnáziumba járókat az átlagosnál jobban aggasztja az, hogy az internetezés elveszi az idejüket másától (48,7%), míg a szakiskolába vagy szakközépiskolába járóknak csak a 28,1%-a aggódik emiatt. A netes zaklatás miatt az általános iskolások és a szakiskolába vagy szakközépiskolába járók aggódnak a leginkább (22,9% és 24%), ezzel szemben a gimnazisták csupán 15,2%-a aggódik emiatt, és kb. hasonló tendencia figyelhető meg a visszaélésekkel kapcsolatos aggodalmak esetében is. Az általános iskolások a középiskolás korosztálynál kétszer nagyobb arányban félnek attól, hogy később megbánják, amit csináltak.

A meghatározóan eltérő online kommunikációval rendelkezők internettel kapcsolatos aggodalmai eltérnek a másik két csoporttól. Őket aggasztja a legkevésbé, hogy az internet elveszi másától az idejüket (31,2%), viszont őket aggasztja leginkább, hogy az internetezés konfliktust eredményez a családdal (29,4%). Ráadásul az átlagosnál jobban aggódnak a netes visszaélések (25,3%), a netes zaklatás (26,3%) vagy amiatt is, hogy azok, akikkel chatelnek, másnak adhatják ki magukat (33%). Az is őket tölti el aggodalommal a leginkább, hogy később megbánják, amit csinálnak (21,2%). Bár a kutatás nem tud választ találni ennek okaira, de feltételezhető, hogy a sokkal aktívabb online jelenlét miatt ők inkább tisztában vannak ezekkel a veszélyekkel.

Mire lenne szükségük?

Az internet kihasználásához a legfontosabb az lenne a gyerekeknek, **ha nem akadozna a hálózat (45,1%), korlátlan elérésük (36,3%), jobb angoltudásuk (35,6%) és több számukra érdekes tartalom lenne (35%)** (14. ábra).

Az internet lehetőségei szempontjából a fiúk fontosabbnak tartják a lányoknál a jó eszközöket (36,1%), és azt, hogy a családjuk ne tiltsa vagy korlátozza azok használatát (20%), míg a lányoknak a biztonság (29,6%), az ismeretek (18,6%) és a segítség fontosabb (11,8%), mint a fiúknak (15. ábra).

14. ábra

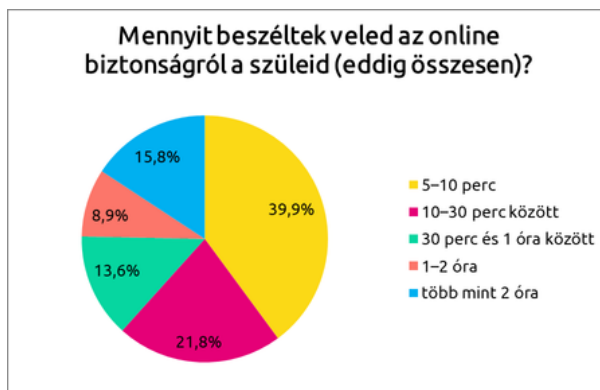
*: szignifikáns különbség

15. ábra

Mennyit beszéltek a szülőkkel az online biztonságról?

A felnőttek sokat tehetnek azért, hogy a gyerekek élni tudjanak az internet előnyeivel, és kiegyensúlyozottan, biztonságosan tudják azt használni. Ezért fontosak az online térről, tevékenységekről szóló beszélgetések és a nethasználatra vonatkozó szabályok, a kutatás tapasztalatai ugyanakkor felhívják a figyelmet azok mennyiségi vagy minőségi problémáira.

A gyerekek becslése szerint **a szülők 39,9%-a összesen 5–10 percet beszélt a gyerekekkel az online biztonságról**, és csak harmaduk szánt rá fél óránál többet (16. ábra).

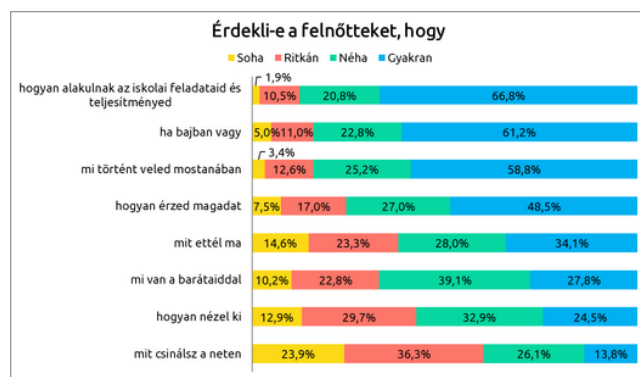
16. ábra

Mi érdekli a szülőket?

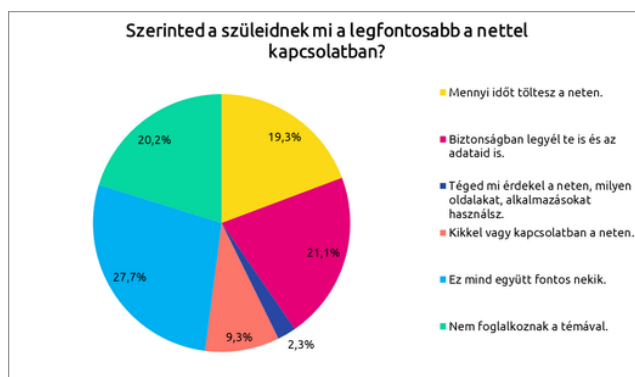
A gyerekek szerint a szülők 39,9%-át érdekli, hogy mit csinálnak a neten, amit még az is megelőz, hogy mit ettek (62,1%), vagy hogy hogyan néznek ki (57,4%). A legtöbb felnőttet az iskolai teljesítmény érdekli (87,6%), de közel ennyinek fontos az is, ha a gyerek bajban van, vagy hogy általában mi történt vele (84%) (17. ábra).

Sokat árulkodik ez a szülők prioritásairól, ahogy azonban a gyerekek életében sem választható szét, hogy mi történt vele online vagy offline, feltételezhető, hogy a szülő a gyerek netes tevékenységéről, élményeiről általános érdeklődése részeként is tájékozódik. Miért sokatmondó mégis, hogy a gyerekek online tevékenysége iránt ennyivel ritkábban érdeklődnek a többinél? Ha egy szülőt nem érdekli, milyen platformokat, applikációkat használ a gyereke, kimarad a gyereke életének egy fontos részéből, de a gyerek azt is nehezebben fogja megosztani vele, ha ott visszaélt vele, vagy bántották. Riasztó eredmény, hogy minden 6. gyerek úgy érzi, hogy ritkán vagy soha nem érdekli a szülőjét, ha bajban van, ugyanakkor a gyerekek biztonsága szempontjából annak is nagy szerepe van, hogy egy szülő ne csak a saját maga, hanem a gyerekek számára fontos témákra is odafigyeljen.

Arról is megkérdeztük a gyerekeket, hogy hogyan látják, mi a fontos a szüleiknek az internettel kapcsolatban. A válaszok alapján a gyerekek és adataik biztonsága, illetve a neten eltöltött idő hasonló arányban foglalkoztatja a szülőket: a szülők 21,1 és 19,3%-át ez érdekli elsősorban. **Ritkábban fókuszálnak a gyerekek online kapcsolataira (9,3%), és csak töredékük figyelme irányul főként arra, hogy mi érdekli a gyerekeket a neten,** és milyen oldalakat, alkalmazásokat használnak (2,3%). A szülők 27,7%-a átfogóbb szemlélettel közelít, és ez mind együtt fontos nekik, míg a gyerekek ötöde szerint a szüleik nem foglalkoznak az online jelenlétükkel (20,2%) (18. ábra). Utóbbi persze nem jelenti azt, hogy ne is beszéltek volna róla: az ezt jelölő gyerekek hatoda mondta, hogy fél óránál többet beszélgettek velük a szüleik az online biztonságról.

17. ábra

18. ábra

A szöveges válaszokból kitűnik, hogy ha nem foglalkoznak a témával a szülők, azt a gyerekek elsősorban az érdeklődés, az ismeretek vagy a kompetenciák hiányának tulajdonítják: „sosem kérdeznék róla”, „mert nem tudják pontosan, mi rejlik az »internet« szó alatt”, „mert idősebbek, és talán ők maguk sincsenek a veszélyeivel tisztában”. A gyerekek másik része ugyanakkor a bizalom jeleként értelmezi azt: „hagyják, hogy én döntssem el”, „tudják, hogy vigyázok magamra”, „tudják, hogy felelősségteljesen használok mindent, és úgy is cselekszem”, „tudják, hogy semmi rosszat nem fogok csinálni az interneten, azt pedig kb. tudják, hogy mivel foglalom el magam”, „egyszerűen megbíznak bennem, nem kotnyeleskednek bele, mert tudják, hogy tudásom széleskörű gyarapítására használom az internetet”, „mert megvan az alapvető bizalom”, „gondolom, bíznak abban, hogy nem csinálok butaságot”.

A többi kategória kapcsán is felfedezhető egy mintázat. Azok a gyerekek, akiknek a szülei a neten töltött időre fókuszálnak, jellemzően a gyakran, ismétlődően elhangzó, szóbeli felhívásokra utalnak: „*ezt hajtogatják egyfolytában*”, „*állandóan ezért piszkálnak*”, „*folyton mondják, hogy kevesebbet*”, „*napi szinten hangoztatják*”, „*mindig mondják, hogy elég lesz már a gépezésből*”, és szinte kizárólag ennél a csoportnál számolnak be a gyerekek üvöltözéséről vagy veszekedéséről: „*mindig emiatt veszekednek*”, „*ordibálnak, ha 1 percnél több ideig használok a telefonom*”, „*hogyha túl sokat netezek, akkor abból általában veszekedés lesz*”.

Azok, akik szülei számára a biztonság a fontos, a szülők szándékát hangsúlyozzák főként: „*nem szeretnék, ha bajba esnék, vagy internetes bántalmazás/adatlopás áldozatává válnék*”, „*óvnak engem*”, „*sokszor féltenek*”, „*az én biztonságom számukra az első*”.

Akik a gyerekek online kapcsolataira fókuszálnak, ott a szülők érdeklődése alapján mérik fel a gyerekek, hogy mi a fontos a szülőknek: „*mindig kérdezik, hogy mit nézek*”, „*kíváncsiak (jó értelemben)*”. Míg akiknél a gyerekek netes tevékenysége iránt tágabban érdeklődnek, sokféle szempontot egyszerre figyelembe véve, jellemzően az érzelmi kapcsolatot emelik ki: „*szeretnek engem, aggódnak*”, „*figyelnek rám, és szeretnek*”, „*én vagyok számukra a legfontosabb*”.

A szülők számára fontos kérdések összefüggnek azzal, hogy mennyi időt beszélgettek összesen a gyerekekkel az online biztonságról. Azok között a szülők között, akik 30 percnél kevesebbet beszélgettek róla, magasabb arányban vannak azok, akik a neten töltött idővel törődnek (22,1%), mint azok, akik 30 percnél többet beszélgettek velük (15,3%). Azok között azonban, akik fél óránál többet beszélgettek a gyerekekkel, lényegesen magasabb a gyerekek és adataik biztonságával törődők aránya (26,3% a 18%-kal szemben), és kétszeres arányban vannak azok a szülők, akiknek egyszerre fontos a nethasználat több aspektusa (20,4% szemben a 40,3%-kal).

Mi érdekli a gyerekeket?

A gyerekek kicsit több mint negyede (28,6%) érzi úgy, hogy eleget beszélgetnek a netes biztonság különböző területeiről (19. ábra). A gyerekeket elsősorban az érdekli, hogy **hogyan tudják felismerni a megbízható forrásokat, embereket (51,7%), és hogyan használhatják fel az adataikat egyes appok, oldalak (42,6%)**. Az internetfüggőség felismeréséről és a visszaélések következményeiről is többen beszélgetnének. Az, hogy a zaklatás, az internetes veszélyek, a pornó vagy a trollok kerültek a lista végére, azt is jelezheti, hogy erről kevésbé szívesen beszélgetnek nyíltan, vagy több információ elérhető számukra, mindenesetre a megbízható információk iránti kiemelt érdeklődésük egybecseng azzal, hogy több és jobb tájékoztatásra van szükség az internet működéséről, és támogatni kell a médiaértést.

19. ábra

Milyen otthoni szabályok vannak?

Közel ezer szöveges válasz tanúsága szerint **10-ből 4 esetben nincsenek szabályok az otthoni internethasználatra vonatkozóan**. Többször visszatérő narratíva ebben a szülők hozzáértésének vagy figyelmének hiánya: „tulajdonképpen semmilyen, mert csak én értek ezekhez, a család többi része meg elítéli ezt a tevékenységet, és meg sem hallgatnak”, „viccelsz, én vagyok a rendszergazda”. A szabályok legtöbbször nem kimondottak, vagy csak felületes, általános iránymutatások: „csak ne akadályozza a családi, közösségi életet”, „legyünk óvatosak”, „mindent lehet, de csak ésszel”, „vigyázzak magamra”, „ne vidd túlzásba és kész”, „ne csinálj hülyeséget”. Sokan ebben a bizalmat, felelősségvállalást, önfegyelmet hangsúlyozzák: „nincsen szabályozás, mindenki feltételezi, hogy a másik felelősségteljesen használja az internetet”, „nincsenek [szabályok], tudják, hogy nem vagyok felelőtlen, és tudom biztonságosan használni”, míg máshol a tiszta keretek hiánya érzékeltetik: „nincs különösebb szabály otthon, de mindenki piszkál, mert túl sok[at netezek] szerintük”, „akkor kell letenni a telót, amikor mondják”, „ésszerű határok közt kell tartani, ez hangulatfüggő, épp mennyi”. A gyerekek egy csoportja pedig az internetet a privát szférája részeként tekinti: „tisztellem a szüleimet, de az, hogy mit csinálok szabadidőmben az interneten, legyen csak a saját döntésem/gondom”, „a szabadidejét mindenki úgy tölti, ahogy szeretné”.

A legtöbb konkrét szabály egy **időkorlátot határoz meg**, vagy az esti, éjszakai nethasználatot tiltja. Bár sokan indokoltnak tartják, a betartás nem konfliktusmentes, és hatékonyságáról a gyerekek néhány fontos kérdést is felvetnek.

„A napi limit másfél-két óra, és éjszakára nem lehet nálam telefon. De pont ezektől a korlátozásoktól leszek frusztrált, és a kikapcsolódás, amit az internet tudna nyújtani, elveszik. Hiszek benne, hogy magamtól is tudnám korlátozni, hogy mennyit vagyok a telefonomon, de így ez egy állandó stresszforrás.”

„Természetesen vannak korlátaink, amikkel az idő nagy részében egyetértünk. Ez vonatkozik mennyiségre (idő), de csak nagyon ritkán minőségre.”

„Éjjel nem használhatjuk az internetet, és elég sokat veszekednek velem, mert túl sokat netezem.”

Ritkábban említene a gyerekek a biztonságukra és adataikra vonatkozó szabályokat: „ha valaki zaklat vagy bármi olyat szeretne tőlem, amit nem tennék meg, akkor jelentem az illetőt”, „ha nem érezzük biztonságosnak, akkor szólunk”, „nem osztunk meg idegenekkel személyes információt, képeket, nem töltünk fel sehova címet”, „ne beszélgessünk ismeretlen emberekkel”.

A netezés olykor **feltételhez kötött**: „segítesz = netezhetsz”, „annyit internetezek, amennyi jólesik: nagyon jó tanuló vagyok, ezért szinte egész nap számítógépezek”, „kizárólag tanulás után használhatom, és max 22:00-ig”.

EREDMÉNYEK

DIGITÁLIS OKTATÁS

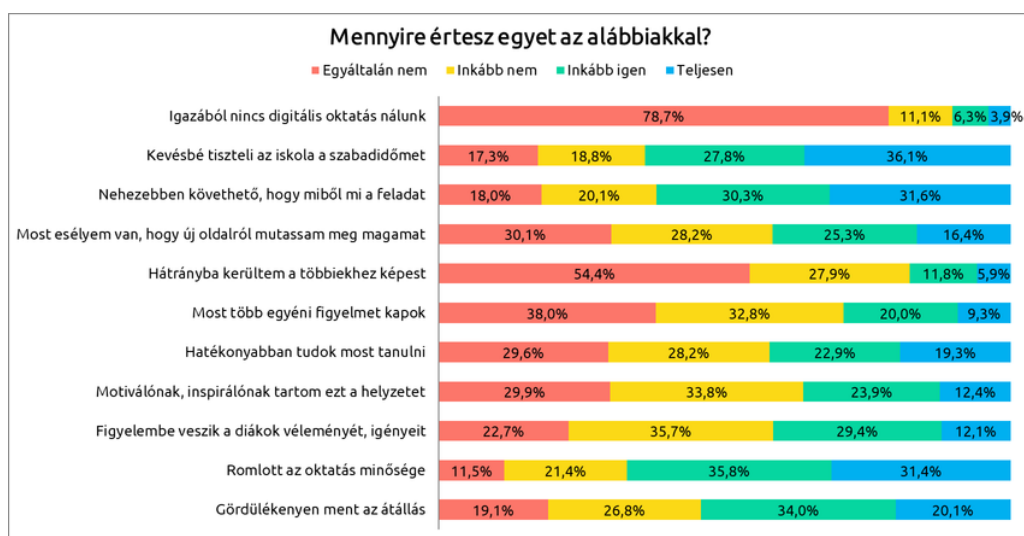
„Ha arra gondolok, amiket el szeretnék érni, akkor kénytelen vagyok belátni, hogy ez így nem elég jó, és a dolog negatív oldalával együtt is jobb iskolába járni.”

Mit gondolnak a gyerekek a digitális oktatásról?

A járványhelyzet miatt 2020 márciusában pár nap alatt állt át az iskolarendszer a digitális tanrendű oktatásra, ami egyszerre mutatott rá a digitális kompetenciák, az oktatásügy és a gyermekjogi szemlélet hiányosságaira. A kutatás tapasztalatai képet alkotnak a gyerekek eltérő, de többnyire cselekvésre hívó tapasztalatairól (20. ábra). Felük szerint gördülékenyen ment az átállás, és többségük nem érezte úgy, hogy hátrányba került volna a többiekhez képest (82%). A gyerekek jelentős része, 10-ből 4-en úgy érezték, hogy hatékonyabban tudnak így tanulni (42,2%), és hogy figyelembe vették a diákok véleményét (41,5%). Maradék részük azonban a digitális oktatás negatív oldalával találkozott, és hátrányba került miatta. **3-ból 2 gyerek szerint romlott az oktatás minősége**, és tizedük mondta, hogy igazából nem valósult meg náluk a digitális oktatás. A gyerekek kétharmada érezte úgy, hogy az iskola kevésbé tisztelte a szabadidejét (63,9%), és hogy nehezebben volt követhető, miből mi a feladat (61,9%). Harmaduk mondta, hogy több egyéni figyelmet kapott (29,3%), és motiválónak, inspirálónak tartotta ezt a helyzetet (36,3%).

A kérdésekre adott válaszokból egy digitális oktatással kapcsolatos általános elégedettséget mérő indexet hoztunk létre⁵, amely szintén ezt a megosztottságot tükrözi: 53,7%-uk elégedetlen és 46,3%-uk elégedett volt a fenti szempontok alapján, és ebből csak egy 4% körüli, szűk kisebbség az, aki bármely oldalról szélsőséges tapasztalatokat gyűjtött. De kik azok a gyerekek, akik a digitális oktatás hátrányaival találkoztak?

20. ábra

Kiket érintett hátrányosan?

Bár az online adatgyűjtés miatt nem alkotható pontos kép, érdemes értékelni ezt a digitális hozzáféréssel valamennyire rendelkező mintában is. **Regionálisan jelentős különbségek láthatók a gyerekek elégedettségét illetően.** Míg az ország fejlettebb részeiben az átlagnál elégedettebbek voltak a gyerekek, addig az ország keleti részében jóval nagyobb elégedetlenség volt tapasztalható.

A digitális oktatással való elégedettség régiók szerint

Régió	elégedetlen	elégedett
Budapest	47,2%	52,8%
Pest	50,0%	50,0%
Közép-Dunántúl	53,8%	46,2%
Nyugat-Dunántúl	54,5%	45,5%
Dél-Dunántúl	41,7%	58,3%
Észak-Magyarország	60,3%	39,7%
Észak-Alföld	59,3%	40,7%
Dél-Alföld	59,4%	40,6%
Összesen	53,7%	46,3%

⁵ A digitális oktatással kapcsolatos attitűdöket mérő kérdéseket egy általános elégedettséget jelző 4 fokú indexbe sűrítettük, aminek a magas értéke a teljes elégedettséget, alacsony értéke pedig a teljes elégedetlenséget jelentette, ezt pedig egy kétkategóriájú változóba vontuk össze.

A szakiskolába, szakközépiskolába (63,4%) és a szakgimnáziumba (60,9%) járó gyerekek között sokkal magasabb az elégedetlenség aránya, mint az általános iskolások (52,3%) és a gimnazisták között (50,5%). A településtípus, nem vagy az eszközökhöz való hozzáférés szerint nem találtunk szignifikáns különbséget a digitális oktatással való elégedettségben. Azok között a gyerekek között sem volt kapcsolat a hozzáféréssel, akik arról számoltak be, hogy nincs náluk digitális oktatás. Összefüggött ugyanakkor a biztonságérzettel. Azoknál, akik nem érezték magukat biztonságban az iskolában (60,4%) vagy a tanáraikkal való netes beszélgetések során (66,6%), a digitális oktatással való elégedetlenség is magasabb volt, szemben azokkal, akik biztonságban érezték magukat az iskolában (51,8%) vagy a tanárok körében (49,8%).

Mivel tehető jobbá?

A gyerekek korlátozás nélkül jelölhették be egy listán, hogy mit tartanak fontosnak a digitális oktatás javítása érdekében (21. ábra). **A legtöbb gyerek szerint ebben egy egységes oktatási felület segítene**, amivel a gyerekek több mint kétharmada egyetértett. Fontosnak tartanak, hogy az online térnek megfelelő módszerrel tanítsák őket, a tanárok jobban tudják használni a digitális felületeket, és több információt kapjanak arról, mit és hogyan kell megtanulni. Utóbbit magasabb arányban jelölték válasznak a városi (62,9%) és falusi gyerekek (60,4%), mint a fővárosban (51%) vagy a megyeszékhelyen élők (54,4%), és a lányok is gyakrabban említették (61,9%), mint a fiúk (55,2%). A fiúk ugyanakkor a tanárok visszajelzéseit, digitális készségeit, tanítási módszereit magasabb arányban hangsúlyozták, mint a lányok.

21. ábra

Míg az internet lehetőségeinek kihasználása terén a többség az eszközökhöz és a korlátlan internethez való hozzáférést hangsúlyozta, a digitális oktatás tekintetében ez lényegesen kevesebb figyelmet kapott. Mint írtuk, a digitális oktatással való elégedettség nem függött össze az eszközökhöz való hozzáféréssel, és a javításához szükséges feltételek között is ritkábban említették a gyerekek, mint az oktatás minőségéről, átláthatóságáról szóló szempontokat. Közelebről nézve azonban felfedezhetünk némi egyenlőtlenséget: magasabb arányban említették a hozzáférés fontosságát a szakiskolások, szakközépiskolások, valamint az általános iskolások, mint a szakgimnáziumban és gimnáziumokban tanulók, valamint a településtípussal is összefüggést mutatott. Míg a fővárosi és városi gyerekek 32-33%-a, a megyeszékhelyen és falun élő gyerekek 39-41%-a jelezte az internethez és eszközökhöz való hozzáférést a legfontosabb problémák között. A szöveges válaszokban a hozzáférés problémája ugyanakkor szinte elvétve és többnyire másokra gondolva vagy nem személyes hangon jelent meg.

„Sajnos elég sok olyan diák van, aki kevésbé teheti meg azt, hogy saját telefonja vagy épp laptopja legyen. De ha lenne is, a kezelésében elkél a segítség. Sok olyan kisebb falu van, ahol a tanulást úgy tudnák a leginkább segíteni, hogy eszközöket ajánlanak fel, és megtanítják azok használatát.”

A gyerekek szerint **a digitális tanrend más elvárásokat, új megközelítést, új készségeket és nagyobb együttműködést igényel a tanároktól**. A digitális oktatás kapcsán beérkező nagyjából 600 értékelhető válasz harmada a túlzó elvárásokra és a leterheltségre vonatkozott.

„A tanárok nincsenek tisztában azzal, hogy a feladatsorokat, amiket kiadnak, mennyi időbe telik kitölteni, és emiatt a gyerekeknek gyakorlatilag nincsen szabadidejük, mert egész nap az iskolai feladatokat töltögetjük.”

„Mindenki azt hiszi, hogy a diákoknak most milyen könnyű lett, hiszen igen, már így is mindig a gép előtt ülnek, de nem így van. Iszonyatosan kifáradtunk.”

„Jó lenne, ha a tanárok egyeztetnének, hogy melyik osztálynak mennyi teendője van.”

Míg az oktatás hangsúlya tovább tolódott a feladatok, házi feladatok irányába, a beszélgetések, informális alkalmak csökkentek, az önálló munkát pedig a házi feladatok megnövekedéseként és nem az oktatás részeként érzékelték a gyerekek.

„Néha túl sok a feladat, így nem lehet bírni. A suliban ott voltak a szünetek, és órán is sokat beszélgettünk. Nálunk nincs videochatés oktatás, csak feladatot, anyagot, magyarázatot és osztályzatot kapunk. Egy nap, ha tényleg mindent megcsinálok, bele lehet örülni.”

„Volt olyan is, aki akkora házit adott fel egy jelentéktelen tantárgyból, hogy más annyit egy héten nem ad fel.”

„Ne adjanak fel 10-szer annyi házit.”

A szabadidő és az iskolaidő elmosódása is problémát jelentett, és sokan hangsúlyozták a magánélet tiszteltetését:

„Sajnos azt veszem észre, hogy néhány tanár nem igazán tiszteli a szabadidőnket. Az, hogy vagyunk, nem jelenti azt, hogy minden percet a tanulásra tudunk szánni. Ugyanúgy gyerekek vagyunk, sokunknak más feladata is van itthon (például segíteni a szüleinknek), és szükségünk van egy kis szabadidőre is, amit játékra, pihenésre fordíthatnánk.”

„A tanárok is tartsák tiszteltetben a mi szabadidőnket, és ne este hatkor írják ki a házi feladatot.”

„A tanárok akár 10-12 óra felé is töltenek fel anyagot, míg átálláskor arról volt szó, hogy 7.45 és 8.05 között megkapjuk a tananyagot.”

„Össze van mosva az iskolai és a privát életem. Jobb lenne, ha minden tanár iskolaidőn belül küldené el az anyagot, egyszerűbben lenne elmagyarázva, egyszerre küldenék el a feladatokat, nem pedig a napszak random óráiban.”

Hiányolták a gyerekek a digitális felületnek és távmunkának megfelelő pedagógiai módszereket, és úgy érezték, **nem kaptak elég segítséget a tananyag elsajátításához**. Több szóbeli interakciót, kontaktórát, visszajelzést szeretnének.

„Videochatés órákra lenne szükség, ahol kapunk magyarázatot, nem csak a házi feladatok kiadására. A tanároknak jobban kellene tartaniuk a kapcsolatot a diákokkal, több visszajelzést adni és elősegíteni, hogy a gyerekek ne távolodjanak el egymástól.”

„Több online órát kéne tartani, csoportos, interaktív feladatokat létrehozni, amik lekötik a figyelmünket.”

„Kevesebb feladat [kellene], és az, hogy tudjunk kérdezni, a tanár pedig elmagyarázza. Jelenleg maximum küldenek nekünk egy videót, vagy jegyzeteljük a könyvből, de így elég sok részt nem értek, rosszabb jegyeket kapok, pedig mindent megcsinálok, amit kérnek, és eddig is jeles tanuló voltam ebben az iskolában.”

„A digitális oktatásnak is oktatásnak kéne lennie. Néhány tanárom egész jól csinálja [...], de mások is alig kommunikálnak velünk, csak közlik, hogy mit tanuljunk/csináljuk meg, és kapunk egy határidőt. Sokszor vissza kell küldeni néhány feladatot, de ezt néha nem is nézik meg. Véleményem szerint így sokkal kevésbé hatékony a tanulás, kivéve, ha valaki iszonyat sok energiát fektet a dologba.”

A digitális oktatás minőségét nagyban befolyásolta a **tanárok digitális készsége**, mely mind a módszertant, mind az oktatási platformok használatát is korlátozta.

„A sulim már régóta használja ezt a felületet (Classroom), de van, aki még eddig semmit se adott fel így, digitálisan. És ki lett mondva, hogy ez a felület van, és kész. De volt, amikor óráról maradtam le, vagy egy TZ-t nem találtam meg, mert e-mailben küldték.”

„A legtöbb tanár már több ideje használja a KRÉTA-t, mégis mi, akiknek szinte semmit nem kellett rajta csinálni, már jobban ismerjük. Tanárok! Nézzenek utána, hogy mi hogyan működik!”

„Tanároknak egy átfogó informatikai képzés, esetleg a tanárképzés alaptantervébe belevenni az informatika oktatást.”

„Lehet, csak azért, mert elég öregek a tanáraink a mi iskolánkban, de nem igazán tudják használni az oktatófelületeket.”

A digitális készség azonban nem minden, sok múlik a kommunikáció átláthatóságán és kiszámíthatóságán is. A gyerekeknek az segítene, ha „követnék a tanárok az órarendet, és nem összevissza küldenék az anyagot”, „az egész átláthatóbb lenne”. A tanáronként eltérő platformok, az **egyéni preferenciák, az együttműködés és a következetesség hiánya** az egyik legtöbbet hangoztatott narratíva volt a szöveges válaszokban. Bár rendelkezésre állnak ingyenesen hozzáférhető oktatási felületek, azok használata nem mindenhol elterjedt, és a gyerekek egy része ezeket nem is ismeri.

„Egyszerűbb és kezelhetőbb lenne minden, ha az összes tanár ugyanazt a felületet használná.”

„Egyes tanárok más felületeken küldik a háziakat meg a feladatokat, így nehezebb mindent összeszedni.”

„Nagy nehézséget okoz, hogy Facebookról, Gmailről, Skyperől, Zoomról, Teamsről, Messengerről egyszerre kell a beérkező információtömeget rendszerezni és feldolgozni.”

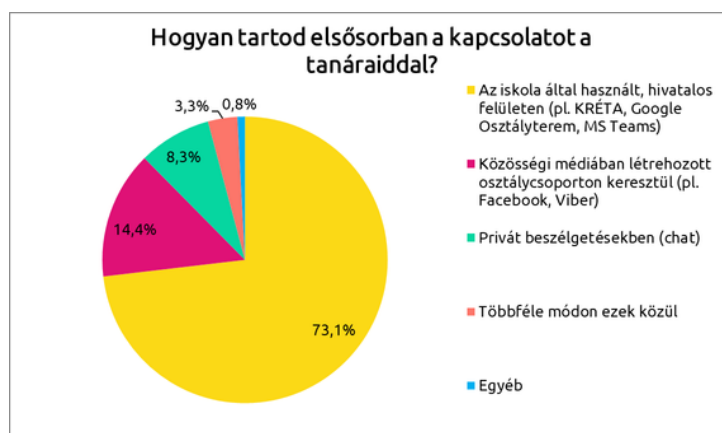
„Nagyon örülnék neki, ha reggel nem azzal kellene kezdenem a napot, hogy megnyitok 12 különböző alkalmazást és webes felületet.”

„Minden iskolának kellene egy webes platform, ahol könnyen kezelhető adatok lennének a leckéről és bármilyen fontos dologról.”

Mindemellett a platformok minőségéről, hozzáférhetőségéről és biztonságáról is több visszajelzés érkezett: „egy jobb, kezelhetőbb felület kéne”, „ne Zoomon keresztül tanítsanak, mert nem működik sok embernél”.

Hogyan kommunikálnak a tanárokkal?

A gyerekek online biztonságát tekintve is lényegi kérdés, hogy milyen felületet használ egy iskola a digitális oktatásra és a gyerekekkel való kapcsolattartásra. A gyerekek háromnegyede elsősorban az iskola által használt, hivatalos felületen tartja a kapcsolatot a tanárokkal (pl. KRÉTA, Google Osztályterem, MS Teams), de **magas azoknak az aránya, akik a közösségi médiában, pl. Facebookon, Viberen létrehozott osztálycsoporton keresztül (14,4%) vagy privát beszélgetésekben (8,3%) kommunikálnak (22. ábra).** A gimnáziumokban a hivatalos felületek használata elterjedtebb (78,3%), mint a többi iskolatípusban (67–69% közöttiek), a közösségimédia-felületek használata pedig – ettől nem függetlenül – majdnem kétszer olyan gyakori az általános iskolákban (19%), a szakiskolákban, szakközépiskolákban (18%), mint a gimnáziumokban (10,9%). A privát beszélgetéseket, úgy látszik, egyik iskolatípus vagy felület sem váltotta ki, de különösen a szakiskolákban, szakközépiskolákban jellemzőek (11,5%). Mindez adatvédelmi és gyermekvédelmi szempontból is aggályos, hiszen nagyobb felületet ad a visszaélésekre, és némely nem hivatalos platform adatvédelmi beállításai súlyos hiányosságokat mutattak.

22. ábra

A tantermen kívüli oktatás során használt felületek némelyikére csak 16 vagy 18 éves kortól lehet önállóan regisztrálni, vagy e-mail cím létrehozása szükséges hozzá, amelynek szintén magasabb lehet a korhatára. Ugyan a 13 évet betöltött gyerekek már használhatnak némely szolgáltatást egy felnőtt fiókjával összekapcsolva, a kutatásból nem látható, hogy a gyerekek mekkora része használja azt ennek megfelelően.

Ahogy már említettük, a gyerekek ötöde nem érzi magát biztonságban, amikor a tanárokkal beszél a neten (jóval többen, mint ahányan a kortársaikkal vagy a családjukkal kapcsolatban érznek így). A platformokkal összevetve ugyanakkor az látható, hogy magasabb arányban igaz ez azokra a gyerekekre, akik az iskola hivatalos felületeit használják, míg a közösségi médián vagy privát beszélgetéseken kommunikáló gyerekek között azok aránya magasabb, akik biztonságban érzik magukat a tanárral beszélgetve a neten. Ennek oka lehet az, hogy a gyerekek leginkább az új platformokon nem érzik magukat biztonságban a neten, és az e-learning rendszerek a gyerekek túlnyomó többségének új felületek.

Szembetűnő, hogy a gyermekjogi szempontból sokszor aggályos felvételeket vagy számonkérési módokat, valamint a kapcsolódó adatbiztonsági, személyiségi és emberi méltóságot érintő kérdéseket lényegében nem hozták be a gyerekek szöveges válaszaikban. Egy kivétellel találkoztunk: „*Tiszteletben kéne tartaniuk a személyi jogainkat, gondolok itt arra, amikor videót vagy képet kérnek.*”

⁶ Tanárként egy digitális osztályteremben

EREDMÉNYEK

JÖVŐ

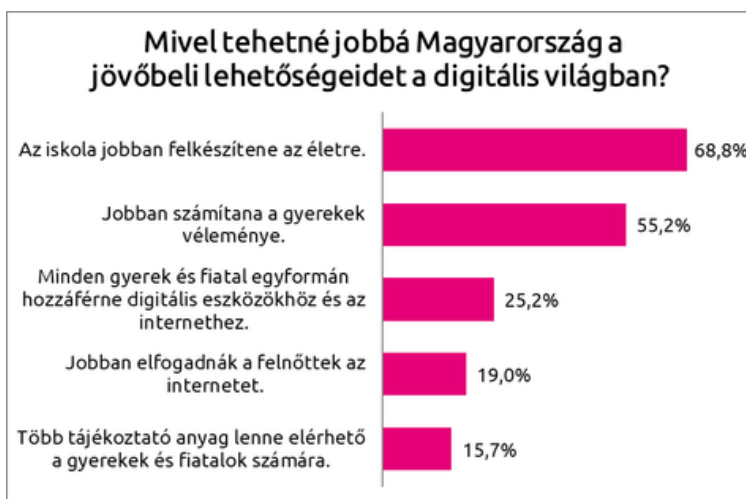
„Minek gondolkodjak rajta? Nem a jövőben élek.”

„A fejlődés felvehetetlen irama. Ettől borzalmasan félek. Fejlődünk, de senki se bírja tartani. Rengeteg az új információ és eszköz, amik egyre távolabbra repítenek és szigetelnek el minket az IGAZÁN fontos dolgoktól.”

Mi segítene a gyerekeknek a jövőben a digitális világban?

A 2019-es „Te hogy látod?” kutatással összhangban, a jövő szempontjából a digitális világgal kapcsolatban is **az oktatás minőségét (68,8%) és a gyerekek véleményének figyelembevételét (55,2%) tartják a gyerekek a legfontosabbnak** (23. ábra). A kulcs az oktatás és a gyerekek részvétele, ami azt jelzi, hogy a gyerekek nem kész válaszokat, megoldásokat várnak a felnőttektől, hanem szeretnék megerősödni, hasznos tudáshoz jutni és felkészülten, kompetens partnerként részt venni a digitális világ őket érintő kérdéseiben. Az egyenlő hozzáférést, a felnőttek internethez való hozzáállását vagy a megfelelő tájékoztatást sokkal kevesebben hangsúlyozták.

23. ábra

Mi miatt aggódnak a jövőt illetően?

A jövőről szóló közel 900 szöveges válasz elemzése is arra erősít rá, hogy a gyerekek az **oktatás** gyakorlati hasznossága, a bizonyítványok, a továbbtanulás és a munkalehetőségek miatt aggódnak a legjobban. Többen aggódnak amiatt, hogy a digitális oktatás lerontja az esélyeiket: „*félek, hogy ez a digitális oktatás és a kimaradt tananyagok nagyban megnehezítik majd az érettségire való felkészülésem*”, „*a digitális oktatás miatt rengeteg tantárgyból rontottam az indokolatlanul sok tananyag miatt, [...] és senkit nem fog érdekelni, mennyi energiát fektettem valamibe*”.

Az oktatáshoz hasonlóan gyakoriak voltak a gyerekek személyes boldogságát és vágyait illető aggodalmak, a következő legtöbb válasz pedig az emberiséget, globális kérdéseket érintette. A politikai vagy változó értékrendek, az ország és az emberiség sorsa, a környezetvédelem mellett a **digitalizáció hatásáról is többen megfogalmazták aggodalmukat**. Ezek többsége az elidegenedésről, a személyes kapcsolatok gyengüléséről és a digitalizáció túlzott uralmáról szóltak, és csak elvétve utaltak az online biztonságra vagy az internet szabadságának korlátozására.

A jövődel kapcsolatban mi aggaszt leginkább?

„Az, hogy teljesen el fog hidegülni a világ és az emberek az internet miatt. [...] Nagyon sokszor kívánom azt, hogy bárcsak ne létezne az internet, mert akkor sokkal több időt töltenék a szeretteimmel élőben is.”

„Hogy az emberek az internet miatt is kevésbé fognak egymással foglalkozni.”

„Teljesen digitalizálva lesz a világ.”

„Mindent elektronikusan csinálunk.”

„Túlságosan függővé válhatunk a technikától, és elvesznek az emberi személyes kapcsolatok.”

„Hogy a gyerekeimnek nem lesznek normális kapcsolatai az internet miatt.”

„Hogy a jövőben a nagyon kicsi gyerekek túl korán találkoznak az internettel, és függőséget fog nekik okozni.”

„Több lesz a netes zaklatás, megalázás.”

„Nem beszélünk eleget az internet veszélyeiről és a felelős internethasználatról, pedig mindenki nagyon gyakran használja az internetet, és emiatt fontos lenne. Attól tartok, hogy ez a jövőben visszaüthet.”

„Az internet szabad és cenzúrázatlan mivoltának megszűnése.”

A gyerekek kisebb csoportja a lakhatással, szociális jóléttel és a koronavírussal kapcsolatos aggodalmait osztotta meg. Figyelmeztető ugyanakkor, hogy néhányan komolyabb szorongásról, hangulatingadozástól, szomatizációról, öngyilkossági gondolatokról is beszámoltak. A legerősebb aggodalmak között több meleg és transznemű gyerek aggodalma is szerepelt.

ÖSSZEGZÉS

A gyerekek védelméről nem lehet gondolkodni anélkül, hogy megvizsgálánk a digitális világ biztonságát is. Számos kutatás foglalkozott azzal, hogy milyen felületeket, eszközöket használnak a gyerekek, mennyi időt töltenek a közösségi médián, kivel és milyen gyakran vannak online kapcsolatban, zaklatták-e már őket a neten, vagy találkoztak-e káros tartalmakkal. Ahhoz, hogy megfelelő válaszokat adhassunk a feltárt hiányosságokra vagy problémákra, érdemes továbblépni a leíró jellegű kérdéseken. **Minden gyereknek joga van részt venni az őket érintő kérdésekben, és a véleményük figyelembevétele mellett hatékonyabb, fenntarthatóbb programok alakíthatók ki.** A gyerekek ismerik legjobban a saját életüket, ezért kompetens partnerekként kell tekinteni rájuk az internetbiztonságot érintő kérdésekben is. A több mint 1300 gyerek bevonásával végzett InternetMost kutatás célja ezért az volt, hogy a gyerekek aktív részvételére építve felhívja a figyelmet a gyerekek internettel kapcsolatos nehézségeire és javaslataira, ezáltal támogatni tudja a bizonyítékon alapuló, tájékozott döntéshozatalt. Különösen fontos ez 2020-ban, amikor a globális járványhelyzet új nézőpontba helyezte az internethasználatot, rámutatott a digitális készségek és kompetenciák fontosságára, az egyenlő hozzáférés problémáira.

A reprezentatív kutatás legfontosabb tanulságai

NETHASZNÁLAT

Az internet egyedülálló lehetőséget ad a gyerekeknek társas kapcsolataik fenntartására és megerősítésére, tanulásra és ismeretszerzésre. Hozzájárul ahhoz, hogy egy globális közösség részének érezzék magukat, ahová el is tudnak menekülni, ahol kikapcsolódhatnak.

Ehhez elsősorban megbízható hálózatra, korlátlan internethez való hozzáférésre és jó eszközökre van szükség, ugyanakkor kiemelten fontos szerepet tulajdonítanak a gyerekek az angoltudásnak és a nekik szóló tartalmak elérésének is.

A gyerekek egy részének az internet jelenti azt a teret, ahol jobban megnyílnak vagy önmaga lehet. Az online kommunikációt preferálók között magasabb az online játékok használata, és válaszaik annak kérdését is felvetik, hogy nem kapnak elég törődést és figyelmet.

Ezzel együtt a gyerekek nem tartják felcserélhetőnek az online és offline kapcsolatokat. Tartanak attól, hogy a digitalizációval a jövőben sérülnek az emberi kapcsolatok.

Az internetet gyakran azért szeretik, mert leköti a figyelmüket, azonban őket is foglalkoztatja, hogy mennyi időt töltenek a neten. 10-ből 4 gyerek túl soknak érzi a neten töltött időt, és több gyereket zavar, hogy elveszi az idejét mástól, mint a netes zaklatás. Sokan saját szabályokat alkalmaznak az internet használatának korlátozására, és az internetfüggőség benne van abban a top 3 témában, amiről többet beszélnének.

Magabiztosnak, felelős használónak érzik magukat, és előbb tájékozódnak a weboldalakról és kortársaiktól, mint a szüleiktől.

Azért követnek valakit a neten, mert érdekesnek, szórakoztatónak tartják őket, vagy tetszik nekik a stílusuk, ugyanakkor nem ismerik fel, hogy hatással lennének rájuk.

ONLINE BIZTONSÁG

Az interneten nagyjából annyian érzik magukat biztonságban, mint a lakóhelyükön, az iskolában vagy a kortársaik között. Legkevésbé az olyan oldalakon, applikációkon érzik biztonságban magukat, amelyeket újként töltöttek le, vagy angol- vagy idegennyelvűek.

Legjobban a reklámok, az álhírek és a nem megbízható, félrevezető információk zavarják a gyerekeket a neten. Többüket nyugtalanítja az, hogy másnak adja ki magát az, akivel chatelnek, mint a netes zaklatás. A legtöbben arról beszélnének többet, hogy hogyan tudják felismerni a nem megbízható forrásokat, embereket.

Az online bántalmazás, zaklatás kevesebb súlyt kap a gyerekek aggodalmait és érdeklődését illetően. Az adatok felhasználásáról, az adatvédelem kérdéseiről ugyanakkor szeretnének több információhoz jutni.

A szülők jelentős része nem foglalkozik külön a gyerekek online jelenlétével. Nagy figyelmet kap részükről a neten eltöltött idő és a biztonság, míg a gyerekek online kapcsolatait, tevékenysége, szokásai iránt sokkal kevesebb érdeklődést mutatnak.

A szülők érdeklődése nem feltétlenül jelenti azt, hogy eleget beszélgetnek is az adott témáról a gyerekekkel. Az online bántalmazásról a szülők kétharmada fél óránál kevesebbet beszél velük.

A neten eltöltött idő miatt gyakoriak a veszekedések, míg sokszor hiányoznak a tiszta keretek.

Az internet a gyerekek szabadságának, szülőkkel, felnőttekkel szembeni kompetenciájuknak is a terepe. A kimondott vagy kimondatlan szabályok és a kommunikáció a szülők bizalmát is tükrözik számukra. Érzékelik a szülők magatartása mögötti féltést, miközben olyan téren várnak segítséget, amelyekre eddig kevesebb fókusz jutott és amelyekben úgy érzik, nem a szülőktől tudnak kielégítő válaszokhoz jutni (adatvédelem, álhírek felismerése, stb.).

A digitális világ jövője szempontjából az oktatást és véleményük figyelembevételét tartják legfontosabbnak. Ez éppúgy a kontrolláló, védő szemlélet helyett a gyerekek megerősítését hangsúlyozza. A gyerekek szeretnének hasznos tudáshoz jutni, és felkészülten, kompetens partnerként részt venni a digitális világ őket érintő kérdéseiben.

A digitális oktatás során a gyerekek nagyon eltérő tapasztalatokat szereztek, ami rávilágított a gyerekek közötti egyenlőtlenségekre. Bár sokuk annak pozitív oldalával is találkozott, a többség egyetértett abban, hogy rontott az oktatás minőségén, és rányomta bélyegét a motivációjukra, teljesítményükre.

A tananyag feldolgozásához kapott segítség, a szóbeli magyarázatok, visszajelzések nagyon hiányoztak a gyerekeknek.

A digitális oktatás működése részben szervezési kérdésen múlik. A legfontosabbnak azt tartanák a gyerekek, hogy a tanáraik egy felületet használjanak, és sokan hangsúlyozták, hogy legyen átlátható, hogy mikor mit kell megtanulni.

Sok javaslat a tanárok digitális készségeinek megerősítéséről és a digitális felületekre szabott pedagógiai módszerek szélesebb alkalmazásáról szólt.

Az iskolák, tanárok elterjedten használják a közösségi médiát a gyerekek digitális oktatásához. Bár ebben az ismerősség mind a gyerekek, mind a tanárok oldalán szerepet játszhat, komoly adatvédelmi és gyermekvédelmi aggályokat vet fel, és megnehezíti a tananyag átláthatóságát. Az iskolatípusok közötti különbségek is sokatmondóak ebben: a gimnáziumokban a hivatalos felületek magasabb elterjedtsége miatt kevésbé jellemző a közösségi média használata a digitális oktatásban.

ELTÉRŐ ESÉLYEK ÉS ELFOGADÁS

A fiúk és a lányok nethasználata sok szempontból eltér. Az online játékok, videomegosztó oldalak (pl. YouTube) használata a fiúkra, a közösségi oldalak (pl. Facebook, Instagram) pörgetése, a film- és sorozatnézés, online tanulás a lányokra jellemzőbb. Az internet lehetőségei szempontjából a fiúk fontosabbnak tartják a lányoknál a jó eszközöket, és azt, hogy a családjuk ne tiltsa vagy korlátozza azok használatát, míg a lányoknak a biztonság, az ismeretek és a segítség fontosabb, mint a fiúknak. Más miatt követnek valakit a neten: a fiúk számára nagyobb jelentősége van annak, hogy az influencereket nem kell olvasni, szórakoztatóak, és érthetővé tesznek bonyolult dolgokat, a lányok számára pedig jobban számít, hogy tetszik nekik a stílusuk, és hasonlóak a problémáik. A neten jobban zavarja a lányokat a netes zaklatás, a nem nekik szánt tartalmak, a reklámok és az, hogy elveszi az idejüket másától. Eltérően ítélik meg, mire lenne szükség a digitális oktatás javítása érdekében. A fiúknak jobban számítanak a tanárok visszajelzései, digitális készségei, tanítási módszerei, mint a lányoknak, akik számára pedig fontosabb ebben, hogy tudják, mit és hogyan kell megtanulni, mint a fiúknak. A jövő szempontjából a fiúknak fontosabb, hogy a felnőttek jobban elfogadják az internetet. Beszédesebb az is, hogy a szülők netes szabályai és viselkedése terén nem volt különbség a fiúk és a lányok tapasztalataiban.

Az eredmények nem jeleztek figyelemre méltó regionális különbségeket a gyerekek internethasználatával és digitális preferenciáival kapcsolatban. Ennek értékelésekor tekintettel kell lenni az online mintavétel következményeire, hiszen azokat a gyerekeket értük el, akik jobb digitális hozzáféréssel rendelkeztek. Kiemelkedő eltérés csupán a digitális oktatással kapcsolatban volt megfigyelhető. Látványos, hogy míg az ország fejlettebb részeiben az átlagnál elégedettebbek voltak a gyerekek a digitális oktatással, azokban a régiókban, ahol a szegénység több gyereket érint, jóval nagyobb volt az elégedetlenség.

A kutatás nem reprezentatív a településtípusra, de az eredmények alapján némi eltérést találtunk a digitális oktatás megítélését és a tájékozódás módját illetően, amelyek főként a falvakban élő gyerekek egyenlőtlen esélyeire irányítják a figyelmet. Nagyobb jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy értsék, mit és hogyan kell megtanulni, és hogy megfelelő eszközeik vagy internethozzáférésük legyen, valamint lényegesen kevésbé volt jellemző körükben, hogy a weboldalakról tájékozódjanak.

Ugyan a gimnazisták felülreprezentáltak voltak a mintánkban, az iskolai háttér gyakrabban meghatározta egy gyerek válaszait, mint a megye vagy a településtípus. A szakiskolásokat, szakközépiskolásokat, valamint az általános iskolásokat jobban foglalkoztatta a netes zaklatás, magasabb arányuk preferálta az online kommunikációt, elégedetlenebbek voltak a digitális oktatással, valamint fontosabbnak értékelték az eszközökhöz és az internethez való hozzáférést annak javítása érdekében. Az általános iskolásokat az átlagnál jobban nyugtalanította az is, hogy megbánja, amit a neten csinál, a gimnazistákat pedig az átlagnál jobban zavarta, hogy az internet elveszi mástól az idejüket. A digitális oktatáshoz használt felületek használatában is különbséget találtunk az iskolatípusok között.

A gyerekek védelme az odafigyeléssel kezdődik. Bár további kutatásokra van szükség ahhoz, hogy megismerjük azoknak a gyerekeknek a véleményét is, akik nem férnek hozzá a digitális eszközökhöz és az internethez, a reprezentatív mintán készült InternetMost kutatás fontos szempontokat ad a felelős és biztonságos internethasználatról szóló szakmai és társadalmi diskurzushoz. Bízunk abban, hogy a szülők, iskolák, szolgáltatók és döntéshozók számára segítséget jelent stratégiájuk kialakításához.

VISSZAJELZÉS

“

„Nagyon hasznosnak találtam. Több ilyenre lenne szükség, hátha sikerülne a gyerekek véleményét is ugyanolyan fontossá tenni, mint a felnőttekét.”

„Szuper, hogy megkérdezik a véleményünket. Köszönjük! :)”

„Szerintem érdekes volt, és érthető, örülök, ha tényleg fel lesznek használva a diákok észrevételei is.”

„Összességében tetszett, örülök, hogy van, aki érdeklődik a véleményünk iránt.”

„Élveztem, tetszettek a kérdések. Picit hosszú volt. Remélem, hogy tényleg számít a véleményem.”

„Nekem nagyon tetszett. Jó volt, hogy el lehetett mondani azt, amit gondolok.”

„A mi (tinik) véleményünk is számít.”

„Jó tudni, hogy az éterben van valaki, akit érdekel, mi van velem, és még el is olvassa.”

„Számomra az egész érdekes volt. Az volt a legjobb, amikor meg kellett mondani, hogy mivel tehetné jobbá Magyarország a jövőbeli lehetőségeidet a digitális világban.”

Készítette:
Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány, 2020

HINTALOVON

Gyermekjogi Alapítvány

Szerzők:
Németh Barbara
Balogh Karolina

Közreműködött:
Botos Viktória
Gyurkó Szilvia
Karabencsó Gabriella
Klinger Dóra
Kovács Katalin Mária
Palotay Lilla

A kutatás létrejöttét támogatta:
Magyar Telekom Nyrt.